

Csak a tesztemen át!

MEGMÉRNI A MÉRHETETLENT?

Sokak szerint humbug az egész. Mások vakon bíznak bennük. Akárhogy is, a pszichológiai tesztek lassú, de biztos léptekkel belegyalogoltak a mindennapjainkba, és a kritikák dacára előszeretettel alkalmazzák őket. Munkahelyi kinevezések, kényszergyógykezelések és bírósági perek kimenetele múlhat rajtuk – de lehet-e belőlük messszemenő következtetéseket levonni?

SZIGETI ILDIKÓ
TANÁCSADÓ SZAK-
PSZICHOLÓGUS ÍRÁSA

Mi a különbség a női magazinokban és a világhálón található „ha ezt kitöltöd, megtudod” típusú tesztek és a pszichológusok által alkalmazott módszerek között? Lényegét tekintve semmi. Ha csak az nem, hogy utóbbinak jobb a „piárja”. Olyannyira jó, hogy ha a szakma tesztekkel épített bástyáját bárki veszélyeztetni meri, egyesült erővel lépnek fel a behatolási kísérletezővel szemben. Nem csoda, hogy ennyire óvják-védik e láthatatlan építményt a pszichológusok, mivel ők maguk is egy-egy téglával hozzájárultak. Pestiesen szólva, nem volt semmi, ahogy a pszichológusok szeretett lélektanukat nagy nehézségek árán, de végülis csak beszuszakolták az egzakt tudományok számára fenntartott VIP páholyba. E küzdelemben az egyik legütősebb fegyver a teszt volt, vagyis ami a megkérdőjelezhető szubjektívól a megbízhatónak tartott objektív kategóriába lökte át a pszichológiát. Ám tesztek ide, „egzakt tagság” oda, a lélektant sokan még mindig az áltudományok körében említik.

Nem zörög a haraszt... – mondogatják a szkeptikusok. És lássuk be, valóban nem zörög csak úgy. Míg az orvosi gyakorlatban alkalmazott diagnosztikai eljárások kapcsán soha nem merül fel a „humbug” gyanúja (legfeljebb a megbízhatóság százalékos arányát kérdőjelezzik meg olykor), addig a pszichológiai tesztek kapcsán időről időre felvetődik a kérdés: vajon mérhető-e a mérhetetlen? És valóban: miként lehet számokban kimutatni a psziché működését?

Lelkemet ezért az állásért!

A pszichológiai tesztekkel legtöbbször és leggyakrabban állásinterjú alkalmával találkozunk. Jellemzően hidegzuhanyként éri a gyanútlan jelentkezőt, amikor a lelkes HR-es az orra elé lök egy kérdésekkel teli papírt. A humánusabb „humánusok” gyorsan meg is nyugtatják az elbizonytalanodott tesztalanyt, mondván, nincs rossz válasz. Etikailag igencsak megkérdőjelezhető, hogy vajon miért, de főként, hogy milyen pszichológiai tesztek alkalmaznak a kiválasztáskor. Anno a személyzetis elbeszélgetett a jelölttel, aztán – pusztán a szimpátiára alapozva – vagy javasolta a felvételt vagy nem. A „teszt-pártiak” szerint az új munkatárs effajta régimódi szelektálása meglehetősen szubjektív szempontok alapján történt, ami alapjaiban sértette az egyenjogúságot. Nem úgy a teszteléses eljárásnál! Ott bizony csak az számít, amit a jelölt akkor és ott teljesít.

És itt kezdődnek a problémák. Fazekas Éva, azaz blogger néven JobAngel tudna mit mesélni az állásinterjú teszt-tapasztalatokról. Oldalán számtalan álláskereső osztja meg, miként járt pórul a pszichológiai tesztekkel. Az új munkára vágyók körében méltán népszerű blogban a szerző próbál preventív jellegű tanácsokkal is szolgálni, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy legalább ne érje váratlanul a laikus teszt-alanyt a kérdőíves interjú.

A JobAngel sosem rejtette véka alá határozott ellenszenvét, ha arról van szó, hogy a pszichés működést feltáró eljárások mellett, hogy nem alkalmasak arra, hogy előre jelezzék >>

SIGMUND FREUD
BEÁJULNA.
NA JÓ, HA NEM IS
BEÁJULNA,
DE MINIMUM
DÖBBENTEN
VAKARGATNÁ
A KÖRSZAKÁLLÁT.

A LELKES VIZSGÁLATI SZEMÉLY ELERESZTI A FANTÁZIÁJÁT ÉS ADDIG-ADDIG SOROLJA A KÜLÖNBÖZŐ „LÁTOMÁSAIT”, AMÍG A SZIGORÚ TERAPEUTA VÉGRE ELÉGEDETT MOSOLLYAL HÁTRA NEM DŐL A FOTELBAN.

az illető rátermettségét az adott munkakör betöltésére, ráadásul olyan, a privát zónát érintő információkra is rákérdeznek, amelyekhez a potenciális leendő munkáltatónak az ég világon semmi köze nincs.

Könnyed kis kérdőívek

Az oldalt böngészve azt is megtudhatjuk, melyek azok a teszttípusok, amelyekre számítani lehet az interjúban. Az úgynevezett OCA, vagyis Oxfordi Képességelemző személyiség-tesztről nem kevesebbet állít, mint hogy ez a világhálóról amúgy könnyedén letölthető kérdőív kapcsolatba hozható a szcientológiai egyházzal. A kommentelők között bizony akad is olyan, akit a teszt kitöltése után valóban megkeresett az említett szervezet. A HR-esek körében igazi Jolly Jokernek számít a CPI (California Psychological Inventory) teszttel más a baj – állítja Fazekas Éva. Ezt a 480, avagy 300 kérdésből álló tesztet valóban pszichológusok készítették, tehát szakmaiságból nincs hiány, ám hatvanéves (tesztknél ez legalább úgy számolandó, mint a kutyák életkora), és nem melleleg amerikai katonák tesztelésére fejlesztették ki. Az ennél a tesztnél is elgondolkodtató, hogy a jellemző személyiségjegyek kimutatását célzó kérdések vajon hogyan kapcsolódnak az adott munkakör betöltéséhez. Hogy csak egyet említsünk példaként: az egyik kérdés arra vonatkozik, hogy vajon sűrűn fáj-e a pályázó feje. Érdemes elgondolkodni azon, hogy vajon a migrén gyakorisága milyen személyiségjegyre utalhat. És akkor még nem is szóltunk a tisztálkodási szokásokat firtató kérdésekről.

„Gyártási melléktermékek” nyomában

Sigmund Freud beajulna. Na jó, ha nem is beajulna, de minimum döbbenet vakargatná a körszakállát. Közben önelégülten kuncogna magában. Mert, hogy az általa kimunkált pszichoanalízis önálló életre kelt és lassan úgy viselkedik, mint egy szörnyszülő. Mostanában az egyik legismertebb „gyártási melléktermék”, a tintapacás Rorschach-teszt multifunkciós alkalmazása veri ki sorra a biztosítékokat.

A tintapacás teszt eredetileg nem lélektani elemzés céljaira készült, sőt, semmilyen konkrét célja nem volt, hanem Hermann Rorschach képzőművész kedvenc gyermekkori szokásának egyik produktuma. A kis Hermann ugyanis nagyon szeretett tintapacákat maszatolni. Végül 1921-ben megszületett a „nagy mű”, amelyre a pszichológusok úgy vetődtek rá, mint az éhes vadak a könnyű prédára. Voltak olyan „ortodox freudisták”, akik rögeszmésen állították (és állítják mindmáig), hogy ezzel a teszttel minden, de minden elfojtott tudattartalom és ügyesen titkolt személyiségjegyek kiderül.

Az eljárás egyébként nem az egyetlen, csupán egyike (na jó, a Best of-ja) az úgynevezett projektív teszteknek. Ezek azok a tesztek, amikor a terapeuta megkérdezi a vizsgálati személytől, hogy mit lát a képen. És a lelkes vizsgálati személy elereszti a fantáziáját és addig-addig sorolja a különböző „látomásait”, amíg a szigorú terapeuta végre elégedett mosollyal hátra nem dől a fotelban.

Egy tintapaca néha csak egy tintapaca

Folytatva az okoskodást: a projektív tesztek – az analitikus szemléletű klinikusok meggyőződése szerint legalábbis – a legalkalmasabb módszer arra, hogy az illető „színt valljon”. A gyanútlan alany az absztrakt ábrákba kivetíti (projektálja) lelke sötét bugyrainak

tartalmát. A Rorschach-teszt aprólékosan feltárja a személyiséget, különös hangsúllyal a patológiás (beteges) jegyekre (ide értve az átlagostól eltérő szexuális orientációt is). A terapeutának nincs más dolga, mint szorgosan lejegyzetelni, mit lát bele a pacába a páciens, majd hóna alá csapni a jegyzőkönyvet, végül az otthona csendes magányában kiértékelni, értelmezni azt. Ekkor a pszichológus elkezd aprólékosan „visszafejteni” a válaszokat, akárcsak a nagymama az elméretezett kötött pulcsit. És a terapeuta látni kezdi a titit, a személyiség rejtett titkait. Látni kezdi. Még akkor is, ha nincs is mit látni.

A kritikusok legfőbb érve ugyanis, hogy – mint azt számtalan vizsgálat alátámasztotta – a teszt értékelése és értelmezése is erősen szubjektív, így még barokkos túlzással sem nevezhető univerzálisan megbízható pszichometriai eszköznek. Még akkor sem, ha a viták dacára a klinikusok több mint 82 százaléka rendszeresen használja és vakon bízik benne (az Amerikai Pszichológiai Társaság felmérése szerint). Óvatos becslések szerint évente átlagosan 6-7 millió Rorschach-tesztet végeznek világszerte.

A teszt elméleti alapját képező pszichoanalízis ósattyjáról kering egy anekdota. Állítólag Freud kollégái előtt tartott előadása közben rágyújtott egy szivarra. Éppen akkor, amikor a fallikus szimbólumokról beszélt. Az értő közönség derűltségét tapasztalva az amúgy fanyar humorú Freud sokat sejtetően körülnézett és csak annyit mondott: „Uraim, egy szivar néha csak egy szivar”.

Minden jel arra vall, hogy a pszichológusok nem tudják, avagy nem akarják elhinni, hogy „egy tintapaca néha csak egy tintapaca”!

Nyilvános felháborodás

Immár csaknem tíz éve annak, hogy egy kanadai orvos, dr. James Heilman feltette a Wikipédiára a Rorschach-teszt képeit a hozzájuk tartozó leggyakoribb megoldásokkal együtt. Az árulónak titulált magányos harcost egy emberként üldözte átkaival a pszichológus szakma. Jobb híján. Mivel többet nem tudtak tenni. A teszt közel százéves lett, így a szerzői jog védelme már nem illeti meg.

Hasonlóan heves reakciókat váltott ki a terapeuták körében az a kampány is, melynek során nem magukat az ábrákat, hanem „csupán” azok körvonalait és az ábrákra adható válaszokat hozta nyilvánosságra egy amerikai társaság. Céljuk azonban egészen más volt, mint a kanadai orvosnak. A társaság az igazságügyi szakértők eljárása elleni tiltakozásul tették nyilvánossá a tesztet. A lázadók olyan gyermekükért harcoló elvált apák és gyermekük gyámságát elvesztő szülők voltak, akik emiatt a teszt miatt veszítették el jogaikat.

A társaság a Rorschach-tesztet is azért hozta nyilvánosságra, hogy segítse azokat a szülőket, akiket az alkalmassági vizsgálaton ezzel a teszttel ellenőriznek. A tiltakozók szerint ez a teszttípus „alkalmatlan és megbízhatatlan a gyermekelhelyezéssel kapcsolatos vizsgálatok során”.

Cikkünknek – mondhatni – szokatlan célja volt. Előre megfontolt szándékkal megkíséreltük elbizonytalanítani azokat, akik fenntartások nélkül vetették alá magukat a legkülönbözőbb pszichológiai teszteknek. Kísérletet tettünk arra, hogy az említett példákkal tudatosítsuk, ha nem a megfelelő helyen, időben, megalapozott okkal és céllal veszik fel ezeket a tesztek, az számos visszaélésre adhat módot. Óvatosságra intünk mindenkit, akit „sorsdöntő” helyzetben tesztelnek.

És hogy mi a helyzet a cikkünk elején említett „ha ezt kitöltöd, megtudod” típusú, jellemzően a női magazinok hasábjain előforduló kérdőívekkel? Mivel ezeket a tesztek valóban mindenki önként tölti ki, így nem kell attól tartani, hogy idegenek ártó szándékkal visszaélnek az így kapott információkkal. E tesztek kitöltése kellemes és egyben hasznos időtöltést garantálnak. És ha másra nem, arra biztosan jók, hogy ha csak néhány percig is, de a kérdésekre felelők elgondolkoznak saját magukon, a kapcsolataikon. Az ilyen tesztek célja nem valamilyen kóros állapot feltárása, hanem csupán egy kis segítség az önismerethez. Nem több és nem is kevesebb ennél. ☺

A PSZICHOLÓGUS
ELKEZDI
APRÓLÉKOSAN
„VISSZAFEJTENI”
A VÁLASZOKAT,
AKÁRCSAK
A NAGYMAMA
AZ ELMÉRETEZETT
KÖTÖTT PULCSIT.

A SZERZŐ TOVÁBBI ÍRÁSAI
MEGTALÁLHATÓK
a [http://pszichobiznisz.blog.hu/
oldalon](http://pszichobiznisz.blog.hu/oldalon).

TE HOL VAGY A FÁN?

Az alábbi ábra jó példa arra, hogy szinte mindenből lehet pszichológiai tesztet alkotni. A lényeg minden esetben az, hogy messzemenő következtetéseket ne vonjunk le az eredményekből, csupán arra használjuk, amire készültek, nevezetesen, hogy elgondoljunk egy kicsit önmagunkon, kapcsolatainkon, terveinken.

A Blob Tree teszt egyik legismertebb változatát Pip Wilson brit pszichológus eredetileg iskolás gyerekek tanulási nehézségeinek vizsgálatára használta. Először keressük meg azt a figurát, amelyikkel a leginkább azonosulni tudunk, ezután válasszuk ki azt, amelyik helyében a legszívesebben lennénk.

EREDMÉNYHIRDETÉS:

Az első választás arról árulkodik, hogy milyennek látjuk magunkat, a második pedig arról, milyenné szeretnénk válni. Az egyes kérdésekre adott válaszok alapján érdemes egy kicsit azon elmerengeni, hogy miért alakult így, és vajon mit tehetnénk azért, hogy az áhított pozíciókat elérjük.

A FIGURÁK – POZÍCIÓIK ALAPJÁN – KÜLÖNBÖZŐ ÁLLAPOTOKAT JELEZNEK:

- 1-es figura:** szeretne előrébb jutni, terveit megvalósításán dolgozik, de óvatos
- 2-es figura:** támaszul szolgál másoknak
- 3-as figura:** segítséggel, de szeretne előbbre jutni
- 4-es figura:** stabil, kiegyensúlyozott pozícióban van, nem vágyik most többre
- 5-ös figura:** ereje fogytán van, ideje volna „feltápáskodni” segítséggel vagy anélkül
- 6-os figura:** óvatosan, de halad céljai megvalósítása felé
- 7-es figura:** egy kissé megpihent most, talán kissé megijedt attól, amit elért
- 8-as figura:** nem vágyik mások társaságára, jobban érzi most magát egyedül

9-es figura: bizonyos határokon belül „bevállalós”, de nem kockáztat

10-es figura: elérte a célját, meglehetősen, nem megy tovább, de az is lehet, hogy egy kis pihenő után új terveket sző

11-es és 12-es figura: szüksége van a társas kapcsolatokra, úgy érzi magát biztonságban

13-as figura: elérte a célját, valamiért mégsem elégedett, inkább magányos

14-es figura: válságban érzi magát, zuhan az ismeretlenbe (fontos tudni, hogy akár puhára is eshet, vagyis lehet, hogy éppen ez a válság készíti a helyes irány megtalálására)

15-ös figura: elérte a tökéletes állapotot, csupán egy feladata van: minél tovább megőrizni ezt a pozíciót

16-os figura: igazi jó csapatjátékosként a társaival (szeretteivel) együtt elérte a célját

17-es figura: tudja, hogy szüksége van másokra, az ő segítségükkel elérte a célját

18-as figura: segíti a társait (szeretteit), így együtt elérték a céljukat, és meg is tartják a pozíciójukat

19-es figura: elérte, amit akart, de aggódik, hogy céljai megvalósítása közben másnak kárt okozott

20-as figura: komfortosan érzi magát a csúcson, szeret ott lenni és nem szédíti a felelősséggel járó magaslat

21-es figura: magasra ért, de nem boldog – biztos, hogy ezt akarta?